

Activiteitenverslag van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek 2009-2010

Zelfbestuursstraat 4

1070 Brussel

t 02 525 09 10 (N)

t 02 525 09 11 (F)

www.health.fgov.be/bioeth

bioeth-info@health.fgov.be

Voorwoord

Ik heb de eer u hierbij, overeenkomstig artikel 17 van het Samenwerkingsakkoord van 15 januari 1993, het activiteitenverslag 2009-2010 van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek voor te leggen.

Het betreft hier de periode van 21 april 2009 tot 31 januari 2010, vooravond van de installatievergadering van het Raadgevend Comité voor de vierde mandaatperiode.

Tijdens deze “interregnum”-periode konden vanzelfsprekend geen plenaire vergaderingen plaatsvinden.

Gedurende deze periode werd onder meer verder gewerkt aan het uitwerken van een nieuwe huisstijl, het verdere ontsluiten van de bibliotheek, het aanleveren van cijfergegevens voor de subsidiëring door het Federaal Agentschap voor Geneesmiddelen en Gezondheidsproducten van de Commissies voor Medische Ethiek, het herschikken van het archief, de voorbereiding van de publicatie van het boek met de adviezen, uitgebracht in de derde mandaatperiode, de uitgifte van twee nummers van het tijdschrift Bioethica Belgica, met daarin de vier recentste adviezen van het Comité die aan de pers werden voorgesteld op 28 augustus 2009, evenals het voorbereiden van het Forum van de nationale comités voor bio-ethiek (“NEC-Forum”) eind oktober 2010, dit in het kader van het Europees voorzitterschap van ons land vanaf juli 2010.

Vóór dit alles echter wensen de leden van het Comité, in het bijzonder de leden van het Bureau, evenals de leden van het secretariaat de nagedachtenis te eren van dhr. Léon baron Cassiers, professor emeritus van de faculteit Geneeskunde van de Université catholique de Louvain, die op 11 maart 2009 overleed. Hij was lid van het Bureau tijdens de eerste en tweede mandaatperiode en voorzitter van het Comité in 1998 en 2002-2003. Als dusdanig was hij een van de “stichtende leden”, die zijn stempel heeft gedrukt op het Comité. De leden van het Comité en van het secretariaat die met hem samenwerkten zullen zich hem herinneren als een man van uitzonderlijke openheid, dialoog en persoonlijk engagement.

April 2010

Paul Devroey
Voorzitter 2009-2010

INHOUD

Voorwoord	2
Inhoud	3
I. ALGEMENE ACTIVITEITEN	4
A. Samenstelling van het Comité	4
B. Vergaderingen	4
C. Lokalen en uitrusting	5
D. Personeel en secretariaat	5
E. Samenwerking op nationaal vlak	7
F. Internationale samenwerking	7
G. Deelname aan seminars, colloquia en conferenties	9
H. Financieel verslag 2009	11
II. ADVISERENDE FUNCTIE VAN HET COMITE	13
A. Adviezen uitgebracht op basis van het Samenwerkingsakkoord van 15/1/93	13
B. Adviserende functie op basis van andere wettelijke bepalingen	14
III. COMMISSIES VOOR MEDISCHE ETHIEK (CME's)	17
A. Algemeen activiteitenverslag van de CME's	17
B. e-Formulier voor het rapporteren van activiteitenverslagen van de CME's	17
C. Subsidies en erkenning	18
IV. DE INFORMATIEVE FUNCTIE VAN HET COMITE	19
A. Het publiek en de politieke overheden informeren	19
B. Documentatiecentrum – VDIC	23
C. XVIe Forum van de Nationale Comités voor Ethiek ("NEC-FORUM")	24

I. ALGEMENE ACTIVITEITEN

A. Samenstelling van het Comité

A.1. Samenstelling van het Bureau

Het Bureau bestond voor het werkjaar 2009-2010 uit de volgende personen:

- Voorzitter: dhr. Paul Devroey, hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Brussel;
- Ondervoorzitters:
 - 1) dhr. Michel Dupuis, hoogleraar aan de Université catholique de Louvain;
 - 2) dhr. Paul Schotsmans, hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven;
 - 3) mevr. Jeanine-Anne Stiennon, hoogleraar-emeritus van de Université de Mons.

A.2. Samenstelling van het plenair Comité

De samenstelling van het plenair Comité kan geraadpleegd worden op www.health.fgov.be/bioethic (kolom rechts “huidige samenstelling”).

A.3. Voorbereiding vernieuwing Comité

Heel de verslagperiode door hield het Comité contact met de kabinetten van Volksgezondheid en Justitie met het oog op het bespoedigen van de vernieuwing van het Comité (vierde mandaatperiode). Het Comité wenst in het bijzonder dhr. Laurent Guinotte van het kabinet van Minister Onkelinx te bedanken voor zijn niet aflatende aandringen bij de onderscheiden overheden om hun kandidatenlijsten door te sturen.

B. Vergaderingen

Het Bureau vergaderde 7 maal tijdens de verslagperiode.

Daarnaast waren er de regelmatige vergaderingen van de Voorzitter met dhr. L. Dejager, coördinator, en met de leden van het secretariaat.

Zitpenningen en vergoedingen

Tijdens de verslagperiode nam het Bureau contact met het kabinet van de Minister van Volksgezondheid in verband met de herziening van het koninklijk besluit houdende de

zitpenningen van de leden van het Raadgevend Comité. Die bedragen nog steeds bruto 24,17 euro per zitting voor de voorzitter en 18,59 euro voor de leden, en zijn niet geïndexeerd. Er werd eveneens een vergoeding voorgesteld voor de co-verslaggevers, die de ontwerpadviezen opstellen. Bij het afsluiten van dit verslag was nog niet duidelijk welk gevolg er aan het voorstel van het Bureau zou worden gegeven.

C. Lokalen en uitrusting

Sinds eind maart 2004 is het secretariaat van het Raadgevend Comité gehuisvest op de eerste verdieping van het gebouw Zelfbestuursstraat 4 te 1070 Brussel (dicht bij het Zuidstation). Het secretariaat betreft dit gebouw samen met de Nationale Evaluatiecommissie (vrijwillige zwangerschapsafbreking), de Federale Controle- en Evaluatiecommissie (euthanasie), de Hoge Gezondheidsraad (HGR), het European Observatory on Health Systems and Policies (WHO) en de vzw B.I.C.R.A. (Belgisch Interuniversitair Centrum voor Navorsing en Actie – Collaborating Centre for Health and Psychosocial Factors).

Het Comité bedankt dhr. Pauwels, mevr. Laurent en de personeelsleden van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu die instaan voor de permanentie aan de ingang, evenals de personeelsleden van de schoonmaakfirma.

D. Personeel en secretariaat

D.1. Gedetacheerd personeel

NIVEAU A

Nederlandstalig kader:

- a) dhr. Lieven Dejager, adviseur, gedetacheerd vanuit de FOD Personeel en Organisatie, coördinator;
- b) mevr. Veerle Weltens, inspecteur, gedetacheerd vanuit de dienst Logistiek van het Algemeen Secretariaat van de FOD Financiën, verantwoordelijke voor het documentatiecentrum.

Franstalig kader:

- a) mevr. Monique Bosson, directrice, gedetacheerd vanuit het Ministerie van de Franse Gemeenschap, informatieverantwoordelijke;

b) mevr. Brigitte Orban, adviseur, gedetacheerd vanuit de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, verantwoordelijke voor ICT.

NIVEAU B+ C

Nederlandstalig kader: dhr. Hedwig Billiet, administratief deskundige, gedetacheerd vanuit het Rijksinstituut voor de Sociale verzekeringen der Zelfstandigen, secretariaat;

Franstalig kader: dhr. Guy Charles, justitieel administratief assistent, gedetacheerd vanuit het Justitiehuis te Namen (FOD Justitie), secretariaat.

D.2.Premie

Tegelijkertijd met de voorstellen voor een verhoging van de zitpenningen en een vergoeding voor de co-rapporteurs (zie punt I.B. hierboven), werd een voorstel tot het toekennen van een premie voor de medewerkers van het secretariaat ingediend, dit ter compensatie van het avondwerk en het gebrek aan carrièreperspectief.

D.3.Huisstijl

In de vorige verslagperiode werd het huisstijlvoorstel en de prijsofferte van de Leuvense firma NELSON als meest gunstige geselecteerd. Tijdens deze verslagperiode werd het nieuwe logo en de voorgestelde vormgeving in een aantal huisstijldocumenten uitgewerkt.

Voor de drukwerken (briefhoofden en briefomslagen) contacteerde het secretariaat in de herfst van 2009 drie firma's. Uit een eerste prijsvergelijking bleek drukkerij De Bie (Duffel) de meest interessante prijzen aan te bieden. Na het akkoord van het Bureau, onderhandelde het secretariaat verder met drukkerij De Bie, wat resulteerde in een nog gunstigere prijsofferte die beter beantwoordde aan de behoeften van het Comité. Op 22 december 2009 werd de opdracht aan deze drukkerij toegewezen en de eerste levering vond plaats op 25 januari 2010, net op tijd voor de installatievergadering van het vierde mandaat op 1 februari 2010.

D.4.Vertalingen

Dhr. L. Dejager en mevr. V. Weltens hadden op 11 augustus 2009 een gesprek met mevr. M. Perpet en de h. P. Steyaert van de Vertaaldienst van de FOD Justitie in verband met het aansluiten bij de overheidsopdracht van de FOD Justitie voor het vertaalwerk van het Raadgevend Comité. Vertaalopdrachten kunnen via hen doorgegeven en rechtstreeks geïmputeerd worden op de begrotingspost van het Comité bij Justitie (basisallocatienummer 62.31.12.01.08). De Vertaaldienst van FOD Justitie zal het Comité regelmatig een overzicht van de ontvangen facturen bezorgen. Na enige maanden zal geëvalueerd worden of dit voldoet aan de eisen van het Comité inzake snelheid en kwaliteit.

D.5.Archief

Op 7 december 2009 werd de archiefselectielijst, opgesteld door mevr. K. Devolder van het Algemeen Rijksarchief, goedgekeurd door het Bureau.

E. Samenwerking op nationaal vlak

E.1. Federale commissie “Rechten van de patiënt” (KB van 1/4/03)

Hierin is het Raadgevend Comité vertegenwoordigd door een lid van het secretariaat. Er werd een beurtrol afgesproken. Tot eind 2009 volgde mevr. B. Orban de werkzaamheden, vanaf 1/1/2010 mevr. V. Weltens.

E.2. Belgische Transplantatieraad

Tijdens de verslagperiode vertegenwoordigden dhr. R. Rubens en mevr. A. Dieudonné-Van Halteren het Comité.

E.3. Coor-multi-vergaderingen

Het betreft hier vergaderingen, georganiseerd door de FOD Buitenlandse Zaken over een internationale materie (*in casu* bio-ethische kwesties), telkens wanneer meerdere federale departementen en/of Gemeenschappen hiervoor bevoegd zijn, en dit teneinde het standpunt vast te leggen dat de Belgische delegatie op de betreffende internationale bijeenkomst zal verdedigen. Mevr. J.-A. Stiennon vertegenwoordigt het Raadgevend Comité.

Op de vergadering van 1 september 2009 bracht mevr. J.-A. Stiennon verslag uit van de vergadering van de CIBG van 9 en 10 juli te Parijs (zie punt F. hieronder).

E.4. De FOD Volksgezondheid en het Federaal agentschap voor geneesmiddelen en gezondheidsproducten (FAGG)

Zie punt III.C.

F. Internationale samenwerking

Het Comité onderhield nauwe contacten met buitenlandse en internationale organisaties voor bio-ethiek. Zo werd er deelgenomen aan de volgende vergaderingen:

F.1. UNESCO: Comité International de Bioéthique (CIB)

Mevr. J.-A. Stiennon is lid-experte ten persoonlijke titel bij het “Comité international de bioéthique” (CIB) voor de periode 2006 - 2009.

- Vergadering van het Comité international de bioéthique van de UNESCO

Mexico-City - 22 tot 25/11/2009

Mevr. J.-A. Stiennon zetelde er als lid.

- Gezamenlijke vergadering van de EU en het Comité international de bioéthique (CIB) van de UNESCO in het kader van “JACOB” (Joint Action for Capacity-Building in Bioethics)

Mexico-City - 26-28/11/2009

Mevr. J.-A. Stiennon stelde er de werking en de adviezen van het Comité voor.

F.2. UNESCO: Comité intergouvernemental de bioéthique (CIGB)

Parijs - 9 en 10 juli 2009

Bespreking van de werkzaamheden van het CIB, o.m. klonen en sociale verantwoordelijkheid en gezondheid.

Mevr. J.-A. Stiennon nam deel als waarnemster van het Comité.

F.3. Europese Unie: International Dialogue on Bioethics

1st International Dialogue on Bioethics

Brussel - 19 februari 2009

Mevr. J.-A. Stiennon vertegenwoordigde het Comité.

F.4. Europese Unie: Forum van de Nationale Comités voor Ethiek

14e NEC-Forum - Stockholm - 17 en 18 september 2009

Behandelde thema's waren „Synthetic biology” (gezamenlijke vergadering van EGE en NEC-Forum) en “Justice in Health and Health Care: National, European and Global Challenges”.

Dhr. L. Dejager vertegenwoordigde het Comité, o.m. met het oog op het leggen van contacten ter voorbereiding van de organisatie van het 16e NEC-Forum dat eind oktober 2010 zal plaatsvinden te Brussel (zie hieronder punt IV.C.).

F.5. Comité Directeur pour la Bioéthique (CDBI) van de Raad van Europa

De vertegenwoordiging van België in het CDBI gebeurt niet via het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek.

F.6. Ille « Rencontres internationales francophones de bioéthique »

Parijs – 8 juli 2009 – Institut Pasteur

Mevr. J.-A. Stiennon vertegenwoordigde er het CIB, leidde een sessie over « Comment les grandes thèmes de la bioéthique contemporaine sont-ils abordés dans les pays francophones ? » en gaf er een uiteenzetting over « Le rôle des comités d'éthique et des grandes questions en débat ».

F.7. European Association of Centers for Medical Ethics (EACME): Annual Meeting

Venetië, 10-11 september 2009

Thema: "Multiculturalism, Religions and Bioethics"

Dhr. P. Schotsmans vertegenwoordigde het Comité.

G. Deelname aan seminars, colloquia en conferenties

G.1. Studienamiddag "Nanotechnologie"

Georganiseerd door de Universiteit van Bergen (UMons) in samenwerking met de Franse Ambassade

Bergen - 14 mei 2009

Mevr. M. Bosson woonde deze studienamiddag bij.

G.2. 160e verjaardag van de Hoge Gezondheidsraad

Brussel - 15 mei 2009

De leden van het secretariaat woonden deze viering bij.

G.3. Dag van de Overheidsbibliotheken

Georganiseerd door het Forum van de bibliotheken van de federale overheidsdiensten en van de federale wetenschappelijke instellingen

Brussel - 26 mei 2009

Dhr. H. Billiet woonde de studiedag bij.

G.4. Studiedagen "Informatie aan Zee"

Georganiseerd door de VVBAD (Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief en Documentatiewezen)

Oostende - 10 en 11 september 2009

Dhr. H. Billiet en mevr. V. Weltens woonden de studiedagen bij.

G.5.Studiedagen “De bijzonderheden van de bemiddeling ‘Rechten van de patiënt’ en hun implicaties voor de praktijk van de ombudspersonen.”

Georganiseerd door de Koning Boudewijnstichting en de FOD Volksgezondheid

Brussel – 25 september en 1 oktober 2009

Mevr. B. Orban en V. Weltens woonden de studiedagen bij.

G.6.Voorstelling van de Ethische Code van het wetenschappelijk onderzoek in België

Op initiatief van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België, de Académie Royale de Médecine de Belgique en Minister S. Laruelle

Brussel - 8 oktober 2009

Mevr. J.-A. Stiennon alsmede mevr. M. Bosson, B. Orban en V. Weltens woonden deze voorstelling bij.

G.7.Symposium Grippe – 2009: A/H1N1

Georganiseerd door de Académie Royale de Médecine de Belgique onder het voorzitterschap van mevr. J.-A. Stiennon

Brussel - 9 oktober 2009

Mevr. J.-A. Stiennon gaf er de voordracht : « Les aspects éthiques de la gestion d’une crise comme celle d’une pandémie de grippe »

Mevr. M. Bosson en B. Orban en dhr. L. Dejager woonden het symposium bij.

G.8.« La procréation médicalement assistée et la gestation pour autrui. Le cadre légal et l’expérience clinique »

Door Jacques Donnez en Geneviève Schamps

Les in de reeks “L’autonomie du patient confronté aux balises légales. Du début à la fin de la vie » in het kader van Collège Belgique van de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique

Brussel - 22 oktober 2009

Dhr. L. Dejager en mevr. B. Orban volgden de les.

G.9.« Le droit au consentement libre et éclairé et la protection des personnes particulièrement vulnérables: le mineur, la personne malade mentale, la personne âgée »

Door Suzanne Philips-Nootens en Geneviève Schamps

Les in de reeks “L'autonomie du patient confronté aux balises légales. Du début à la fin de la vie » in het kader van Collège Belgique van de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique

Brussel - 19 november 2009

Dhr. L. Dejager en mevr. M. Bosson en B. Orban volgden de les.

G.10.« Les réseaux télématiques d'informations de santé et l'accès au dossier. Le respect de la vie privée et de l'autonomie du patient. »

Door Francis Roger France en Geneviève Schamps

Les in de reeks “L'autonomie du patient confronté aux balises légales. Du début à la fin de la vie » in het kader van Collège Belgique van de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique

Brussel – 3 december 2009

Mevr. B. Orban volgde de les.

G.11.« Aspects of Personalised Medicine for Society. A Challenge Yet To Be Met »

Annual Conference of the European Forum for Good Clinical Practice

Brussel – 26 januari 2010

Mevr. B. Orban woonde de conferentie bij.

H. Financieel verslag 2009¹

Het financieel verslag van het Comité over het jaar 2009 (kalenderjaar) is hierbij opgenomen als bijlage.

Wat betreft post A.2. “Wedden terugbetaald aan het Ministerie van de Franse Gemeenschap en het RSVZ”: aangezien in de terugvorderingen soms aanzienlijke vertragingen optreden, verschilt dit bedrag licht van jaar tot jaar, zonder dat er in de feiten wijzigingen optreden in de detachering van de betrokken ambtenaren.

¹ Dit verslag is beschikbaar op aanvraag gericht aan bioeth-info@health.fgov.be

Wat betreft de wedde van het gedetacheerde personeelslid die teruggestort wordt aan het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (zelfde post), liet deze instantie in vorige verslagperiode weten dat bij de facturatie van de afgelopen jaren geen rekening werd gehouden met de patronale bijdragen voor het pensioenfonds. De FOD Justitie stelde de geleidelijke aanzuivering van deze achterstallen in het vooruitzicht, althans voor het gedeelte dat niet verjaard is (niet langer dan 5 jaar geleden). Bij het afsluiten van de verslagperiode was nog niet begonnen met deze aanzuivering. De "schatting van de personeelskosten, gedragen door de federale overheid" (post A.1.) werd geïndexeerd met 2 procent.

Post B.3. "Vertaal- en tolkwerk" is genormaliseerd, vergeleken met vorige verslagperiode, toen er een inhaalbeweging wat betreft het vertalen van adviezen naar het Duits en het Engels werd gemaakt. Onder post B.5. vielen in de verslagperiode ook de laatste facturen voor het ontwikkelen van een nieuwe huisstijl. Post B.7. betreft de publicatie van het tijdschrift "Bioethica Belgica", waarvan de reeks vervolledigd werd (zie punt IV.A.3. hieronder). Post B.11. betreft tenslotte de publicatie van de adviezen in boekvorm van de adviezen, uitgebracht gedurende de derde mandaatperiode (zie verder onder punt IV.A..5.).

Post C.2. betreft de aankoop van een netwerkkleurenprinter via het ECONOCOM-kadercontract.

Voor het jaar 2009 werd het Raadgevend Comité bij Ministerieel Besluit van 9 november door de Vlaamse Gemeenschap een subsidie toegekend van 34.869,41 euro, t.t.z. het bedrag dat al jaren wordt gevraagd en dat overeenstemt met de bijdrage van de Franse Gemeenschap en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van Brussel-Hoofdstad. Het Comité dankt dhr. Jo Vandeurzen, Vlaams Minister voor Volksgezondheid, hiervoor en hoopt ook in de komende jaren op hetzelfde bedrag te kunnen rekenen.

In verband met het federale gedeelte van haar budget, dat beheerd wordt door de FOD Justitie, dringt het Comité ten slotte aan op een systematische feedback i.v.m. de reeds uitgevoerde betalingen, zodat het steeds over een actuele stand van zaken zou kunnen beschikken. Dit zou het secretariaat toelaten te antwoorden op de talrijke herinneringen van de leveranciers. Tot op heden ontvangt het secretariaat deze informatie niet.

II. ADVISERENDE FUNCTIE VAN HET COMITE

A. Adviezen uitgebracht op basis van het Samenwerkingsakkoord van 15/1/93

A.1. Adviezen, uitgebracht in de verslagperiode 2009-2010

Geen.

De adviezen van het Comité kunnen geraadpleegd worden op de website www.health.fgov.be/bioeth, linkerkolom, rubriek“adviezen”.

A.2. Vragen waarop per brief werd geantwoord of die anderszins een oplossing kregen

Geen.

A.3. Vragen om advies die op het einde van de verslagperiode nog bij het Comité aanhangig zijn

- Het nieuw samengestelde Comité (vierde mandaat) zal, naar aanleiding van de vraag van 15 maart 2007 van dr. G. Bauherz, waarop per brief werd geantwoord, dienen te beslissen of het de **problematiek van het vermelden van het “ras” of de “etnie” van deelnemers aan klinische studies** terug wenst op te nemen.

- De **problematiek van de weesgeneesmiddelen** (autosaisine n.a.v. vraag van 12 mei 2008 van dhr. M. Hiele, lid van het Comité).

- Vraag van 15 oktober 2008 van dr. G. Bauherz, voorzitter van de CME van de Iris Ziekenhuizen Zuid betreffende het **bekendmaken van negatieve resultaten van klinische studies** (beslissing plenaire vergadering 17/11/08: antwoord in briefvorm);

- Vraag van 29 december 2008 van prof. dr. R. Rubens, voorzitter van de CME van het UZ Gent betreffende **een HIV-positieve moeder die elke behandeling gedurende de zwangerschap en bevalling weigert** wordt overgedragen naar de volgende mandaatperiode, waarin beslist kan worden over de eventuele verbreding en de behandeling ervan in een nieuw op te richten beperkte commissie.

B. Adviserende functie op basis van andere wettelijke bepalingen

B.1. Art. 5, 3e lid van de wet van 28 januari 2003 betreffende de medische onderzoeken die binnen het kader van de arbeidsverhoudingen worden uitgevoerd (BS 9/4/03, Ed. 2)

Dit artikel voorziet de raadpleging van het Raadgevend Comité wanneer de Koning de voorwaarden vaststelt waaronder kan afgeweken worden van het principiële verbod op bepaalde onderzoeken of tests.

In de verslagperiode werd geen vraag om advies op basis van deze bepaling ontvangen.

B.2. Wet van 7 mei 2004 inzake experimenten op de menselijke persoon (BS 18/5/04, Ed. 2)

Deze wet voorziet in:

- **artikel 4:** “Alle experimenten, ook proeven inzake het bestuderen van bio-disponibiliteit en bio-equivalentie, worden ontworpen, toegepast en bekendgemaakt conform de kwaliteitsvereisten in ethische en wetenschappelijke domeinen, die internationaal zijn erkend en die moeten worden gerespecteerd tijdens de planning, de toepassing, de registratie en de bekendmaking van de experimenten, en meer bepaald van proeven.

De Koning, kan *na advies van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek*, alle of een deel van deze eisen die de “goede klinische praktijken” uitmaken, bepalen.”

In het Belgisch Staatsblad van 26/05/06, ed. 2. werd het koninklijk besluit van 18 mei 2006 tot wijziging van het koninklijk besluit van 30/6/04 tot bepaling van de uitvoeringsmaatregelen van de wet van 7/5/04 inzake experimenten op de menselijke persoon voor wat betreft klinische proeven met geneesmiddelen voor menselijk gebruik gepubliceerd, waarover het Raadgevend Comité op 8/05/06 advies had uitgebracht (zie advies EXP-3 in Activiteitenverslag 2005-06, II.A.2.).

- **artikel. 30 § 4:** “De minister kan jaarlijks, *na advies van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek*, maximaal 10 % van het in de derde §, tweede lid, bedoelde bedrag (nvdr: 75% van de bijdragen die de opdrachtgevers bij het indienen van een dossier dienen te storten aan het Federaal Agentschap voor Geneesmiddelen en Gezondheidsproducten) en bestemd tot de ethische comités aanwenden voor de betaling van projecten die een administratieve of informatica-ondersteuning bieden voor de uitoefening van de opdrachten van het geheel van ethische comités in het kader van deze wet.”

Het Comité heeft geen formeel verzoek in die zin ontvangen, maar blijft via de Clinical Trials Task Force en de vergaderingen van de 38 volledig erkende commissies voor medische ethiek wel op de hoogte van de vorderingen van het project rond de interactieve website van het FAGG (zie punt III.C.).

- **artikel 31, §1**: “De Koning kan, *na advies van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek*, instellingen zonder winstoogmerk, die daartoe een verzoek hebben ingediend, en wier maatschappelijk doel hoofdzakelijk gericht is op onderzoek, erkennen, opdat alle of een deel van de experimenten die zij verrichten erkend zouden worden als niet-commerciële experimenten voor zover deze voldoen aan de voorwaarden als bedoeld in artikel 2, 15°, *b*) en *c*).”

In het Belgisch Staatsblad van 11 januari 2007, verscheen het koninklijk besluit van 6/12/06 tot erkenning van de opdrachtgevers voor niet-commerciële experimenten bedoeld in artikel 31 van de wet van 7 mei 2004 inzake experimenten op de menselijke persoon. Concreet ging het om de erkenning van de European Organisation for Research and Treatment of Cancer (E.O.R.T.C.) en het Instituut voor Tropische Geneeskunde te Antwerpen, waarvoor het Raadgevend Comité respectievelijk op 7 november 2005 en 9 januari 2006 gunstig advies gaf (zie adviezen EXP-1 en 2 in Activiteitenverslag 2005-06, II.A.2.).

In de verslagperiode werden geen vragen om advies op basis van deze bepaling ontvangen.

B.3. Wet van 28 april 2005 tot wijziging van de wet van 28 maart 1984 op de uitvindingsoctrooien, wat betreft de octrooieerbaarheid van de biotechnische uitvindingen (BS 13/05/05)

Deze wet voorziet in de invoeging van:

- een **art. 31bis, §6**, waarin het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek de minister een met redenen omkleed en niet-bindend advies dient te verstrekken over de gegrondheid van de aanvraag van een zogenaamde “gedwongen licentie”;

- een **art. 31bis, §11**, waarin de Koning, na het advies van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek te hebben ingewonnen (...) de wegens volksgezondheidsredenen verleende gedwongen licentie, (kan) intrekken indien, na verloop van de voor de exploitatie vastgestelde termijn, de licentiehouders de geoctrooieerde uitvinding in België niet door een wezenlijke en doorlopende fabricage heeft geëxploiteerd.

In de verslagperiode werd geen vraag om advies op basis van deze bepalingen ontvangen.

B.4. Art. 5 van het koninklijk besluit van 15 juli 2004 tot bepaling van de bijdragen te betalen in het kader van een verzoek om advies of toelating voor het uitvoeren van een klinische proef of een experiment (BS 16/07/04, Ed. 2)

In dit artikel wordt gesteld dat het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek de driemaandelijke en jaarlijkse verslagen die het Directoraat-generaal Geneesmiddelen opstelt inzake de bestemming van de ontvangen bijdragen dient goed te keuren.

In de verslagperiode werden geen dergelijke verslagen ontvangen.

B.5. Art. 6 van hetzelfde koninklijk besluit

In dit artikel worden de commissies voor ethiek verplicht jaarlijks een financieel verslag betreffende hun werkzaamheden in toepassing van de wet van 7 mei 2004 en betreffende de ontvangst en de bestemming van de bijdragen ontvangen n.a.v. klinische onderzoeken of experimenten op te stellen. Dit rapport dient ter goedkeuring overgemaakt te worden aan het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek en aan de stafdienst Budget en Beheer van de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu.

Wanneer het Comité zeer sporadisch dergelijk financieel verslag ontvangt, stuurt het dit door aan het departement R&D van het Federaal Agentschap voor Geneesmiddelen en Gezondheidsproducten (FAGG), zoals gevraagd in de opeenvolgende omzendbrieven (nrs. 472, 515 en 543) van de Minister van Volksgezondheid.

III.COMMISSIES VOOR MEDISCHE ETHIEK (CME'S)

Dhr. P. Schotsmans en mevr. J.-A. Stiennon, ondervoorzitters, staan als afgevaardigden van het Bureau in voor de contacten met de commissies voor medische ethiek.

A. Algemeen activiteitenverslag van de CME's

Het Samenwerkingsakkoord, waardoor het Raadgevend Comité werd opgericht, voorziet in artikel 17 dat het Comité jaarlijks een overzicht moet bieden van de activiteiten van de commissies voor medische ethiek.

Het Algemeen activiteitenverslag van de commissies voor medische ethiek (CME's) over het jaar 2008 werd goedgekeurd op het bureau van 12 oktober 2009 en toegestuurd aan de in het Samenwerkingsakkoord opgesomde overheden.

Dit Algemeen activiteitenverslag was gebaseerd op de gegevens die de CME's hadden ingebracht via de website <http://www.health.fgov.be/CEL/index.jsp>. Bij het tot stand komen ervan kon gebruik gemaakt worden van de diensten van dhr. Michel Deineko van de Dienst Datamanagement (DG I – FOD Volksgezondheid). Het Comité dankt hem hiervoor.

Tijdens de verslagperiode kon het Raadgevend Comité verder rekenen op de Dienst ICT van de FOD Volksgezondheid voor het onderhoud en het aanbrengen van kleine wijzigingen aan de website <http://www.health.fgov.be/CEL/index.jsp>. Het Comité dankt de hh. S. Zaki, K. Ouaghli en C. De Jaeger hiervoor.

B. e-Formulier voor het rapporteren van activiteitenverslagen van de CME's

Op 17 november 2009 werden de contactpersonen van de CME's via e-mail eraan herinnerd dat de einddatum voor het inbrengen van de verslagen over het jaar 2009, 28 februari 2010 was.

Op 15 januari 2010 werd dezelfde boodschap per brief gestuurd aan de directies van de ziekenhuizen, waarbij zij er meteen aan herinnerd werden dat dit belangrijk is voor de volledige erkenning en voor de subsidies aan de CME's, toegekend door het FAGG op basis van de Wet van 7 mei 2004 inzake experimenten op de menselijke persoon (Experimentenwet).

Ook de directies van de instellingen met een CME die niet in aanmerking komt voor subsidiëring op basis van de Experimentenwet kregen een brief dd. 15 januari 2010 met de vraag hun activiteiten te rapporteren op de website www.health.fgov.be/CEL/index.jsp onder "Ethische thema's". De contactpersonen van alle CME's kregen op dezelfde datum een e-mail met dezelfde en nog bijkomende informatie.

Mevr. V. Weltens en dhr. L. Dejager stonden in voor de helpdesk die de CME's bijstond bij het inbrengen van de activiteitenverslagen.

C. Subsidies en erkenning

In het Belgisch Staatsblad van 30 december 2009 verscheen de lijst met de subsidiebedragen die de CME's ontvangen op basis van hun activiteiten in het jaar 2007, zoals gerapporteerd op bovenvermelde website van het Comité.

Op 5 juni 2009 werden de activiteitengegevens van de CME's over het jaar 2008 ter beschikking gesteld van het FAGG, dat ze zal gebruiken voor het berekenen van de subsidies aan de CME's, dit in afwachting van het operationeel worden van hun eigen interactieve website.

In het Staatsblad van 25 mei 2009, ed. 2 verscheen het Ministerieel Besluit van 11/5/09 betreffende de volledige erkenning van 38 CME's voor de periode 1/4/2009 tot en met 31/3/2012. Op 4 augustus 2009 stuurde mevr. G. Musch, directeur-generaal DG Pre-authorisatie van het FAGG, omzendbrief nr. 543 aan de voorzitters van de commissies voor medische ethiek (door de CME's te raadplegen op website www.health.fgov.be/CEL/index.jsp onder de rubriek "Hulp").

Het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek werd systematisch uitgenodigd op de vergaderingen van de 38 commissies voor medische ethiek met volledige erkenning en op de zgn. Clinical Trials Task Force, een coördinatie-orgaan waarop het kabinet van de Minister van Volksgezondheid, het Federaal Agentschap voor Geneesmiddelen en Gezondheidsproducten (FAGG), de FOD Volksgezondheid en de farmaceutische industrie zijn vertegenwoordigd.

IV.DE INFORMATIEVE FUNCTIE VAN HET COMITE

Het Samenwerkingsakkoord bepaalt voor het Comité de volgende taken op informatiegebied:

- het publiek, de Regering, het Parlement en de Raden van de Gemeenschappen informeren;
- een documentatie- en informatiecentrum oprichten en bijhouden;
- om de twee jaar een conferentie organiseren met betrekking tot de ethische problemen inzake biowetenschappen en gezondheid. De belangrijke vragen in dat verband worden in het openbaar behandeld.

A. Het publiek en de politieke overheden informeren

Het Comité heeft op diverse niveaus een **communicatie- en informatiestrategie** ontwikkeld.

Het overzicht hieronder houdt geen rekening met de talrijke artikels, uiteenzettingen en interviews die werden gevraagd aan meerdere leden van het Comité en waarvan het bijhouden onbegonnen werk is. Deze activiteiten dragen nochtans ten zeerste bij tot de verspreiding van de informatie over ethische kwesties onder de bevolking, en verdienen dan ook hier vermeld te worden.

Hetzelfde geldt voor de informatie die het secretariaat regelmatig verstrekt per telefoon.

A.1. Persconferentie

Ter afsluiting van zijn derde mandaat hield het Comité een persconferentie op 28 augustus 2009 waar zijn laatste vier adviezen werden voorgesteld, namelijk:

- het **advies** betreffende de banken van menselijk lichaamsmateriaal bestemd voor het onderzoek;

advies voorgesteld door de hh. E. Heinen en E. De Groot

- het **advies** betreffende de fertiliteitsbehandelingen op verzoek van een gedetineerde;

advies voorgesteld door mevr. F. Caeymaex en dhr. P. Cosyns

- het **advies** betreffende het Belgisch operationeel plan influenzapandemie;

advies voorgesteld door de hh. M. Eisenhuth en M. Hiele

- het **advies** over de toepassing van pre-implantatie genetische diagnose (PGD) ter opsporing van gezonde dragers van een mutatie voor een ernstige erfelijke aandoening waarvoor hun nakomelingen een verhoogd risico (kunnen) hebben

advies voorgesteld door mevr. M. Bonduelle en M.-G. Pinsart, evenals door dhr. G. Genicot en mevr. A. De Paepe.

Na deze presentatie beantwoordden de verslaggevers en de Bureauleden de vragen van de aanwezigen.

A.2. Automatische mededeling van de adviezen

- aan de personen die een vraag om advies hebben gesteld;
- aan de Voorzitters van de verschillende Wetgevende Vergaderingen;
- aan de Eerste Ministers, Vice-Eerste Ministers en de betrokken Ministers van de verschillende Regeringen;
- aan het persagentschap Belga.

Het Comité heeft gezorgd voor het verspreiden van de adviezen 45 tot en met 49, die definitief werden goedgekeurd door het Comité, en waarvan de publicatie in het vorige verslag werd aangekondigd.

A.3. Uitgave van het tijdschrift "Bioethica Belgica"

Dit tijdschrift publiceert alle adviezen *in extenso*. Daarnaast worden er de studiedagen van het Comité in aangekondigd. Het tijdschrift bevat ook allerlei algemene informatie zoals bijvoorbeeld de activiteitenverslagen van het Comité.

De firma Bietlot verzorgt nog altijd de lay-out, het drukken en binden van het tijdschrift. De verzending gebeurt door het secretariaat, meestal met externe hulp.

In deze verslagperiode werden de nummers 30 en 31 verstuurd, die werden gedrukt tijdens de vorige verslagperiode. De volgende nummers 32 en 33, met daarin opgenomen de adviezen 45, 46 en 47, werden afgewerkt, in de loop van december 2009 verzonden.

Ter herinnering: het tijdschrift wordt zoals gewoonlijk verzonden naar +/- 850 abonnees wat de Franse versie betreft, evenals naar +/- 800 abonnees voor de Nederlandse versie.

De voornaamste bestemmingen zijn:

1. het Koninklijk Huis;
2. de Ministers van de diverse overheden;
3. de Parlementairen van de diverse overheden;
4. de leden van het Raadgevend Comité;
5. de buitenlandse nationale Comités voor Bio-ethiek;
6. de Commissies voor Medische Ethiek bij de ziekenhuizen;
7. de universiteiten en hun centra voor bio-ethiek;
8. de Centra voor Genetica;
9. het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek;
10. de federale administraties en administraties van de gemeenschappen, bevoegd voor gezondheid;

11. particulariseren die het tijdschrift schriftelijk hebben aangevraagd.

A.4. Internetsite van het Comité: www.health.fgov.be/bioeth

De internetsite van het Comité is geïntegreerd in de portaalsite van de FOD Volksgezondheid en wordt regelmatig geactualiseerd. De door het Comité aangenomen adviezen worden er zonder uitstel op geplaatst.

Het Comité bedankt de leiding en de medewerkers van de Dienst ICT van de FOD Volksgezondheid voor hun gewaardeerde hulp.

Het adres van de site is: www.health.fgov.be/bioeth.

De inhoud van de site wordt op volgende manier gepresenteerd:

“Hoofdrubrieken » (cf. koppelingen links op de welkomspagina):

- Algemene voorstelling van het Comité
- Adviezen
- Jaarlijkse activiteitenverslagen
- Focus op de Commissies voor Medische Ethiek

Rubrieken gegroepeerd onder de titel *“meer over dit thema” (cf. koppelingen rechts op de welkomspagina):*

- huidige samenstelling van het Comité, het Bureau en het secretariaat
- documentatiecentrum
- publicaties
- events

Ten slotte, rubrieken gegroepeerd onder de titel *“extra rubrieken”* (cf. koppelingen rechts op de welkomspagina), waaronder de rubriek “Wet”, die het Samenwerkingsakkoord bevat tot oprichting van het Comité.

Er bestaat een samenvattende website in het Engels. Naast de voorstelling van het Comité (samenstelling, opdracht, werking), bevat de rubriek “Adviezen” van deze site de Engelse versie van sommige adviezen.

A.5. Publicaties van het Comité

Voor het publiceren van de door het Comité onder het III^{de} mandaat aangenomen adviezen 33 tot 49, werd overgegaan tot een overheidsopdracht voor diensten via onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking

Het lastenboek werd op 22 september 2009 naar drie uitgevers gestuurd, nl. LannooCampus, Bernard Gilson en Academia Press. Twee offertes werden ingediend: een door de firma LannooCampus voor de Nederlandse en de Franse versie van het boek, een tweede door de firma Gilson voor de Franse versie alleen. Het Bureau van het Comité van 16

november 2009 heeft de opdracht toegewezen aan de firma LannooCampus voor de Nederlandse, en aan de firma Gilson voor de Franse versie, omdat de prijs voor deze versie er het interessantst was.

A.6. Vertaling van de adviezen

De adviezen 45 tot 49 werden vertaald in het Engels ten laste van het Comité ; de Duitse Gemeenschap heeft zich verbonden deze adviezen onverwijld te vertalen in het Duits.

A.7. Individuele antwoorden op vragen om inlichtingen

De cijfers die volgen, omvatten niet de vragen om inlichtingen per telefoon, of ter plaatse in het documentatiecentrum.

Voor de periode waarop dit verslag betrekking heeft, werden de inlichtingen die werden verstrekt aan de leden van het Comité, gescheiden van deze die werden verstrekt aan het publiek.

Informatie verstrekt aan de leden van het Comité

Een dertigtal *events* en een dertigtal inlichtingen van algemene aard werden meegedeeld aan alle leden van het Comité, naast de inlichtingen die aan individuele leden werden gegeven. Deze cijfers blijven stabiel en illustreren de rol van het Bureau als draaischijf voor de verspreiding van informatie over bio-ethiek aan de Comitéleden, opdat deze ze zelf aan geïnteresseerde personen en instanties die informatie zouden doorspelen.

Informatie verstrekt aan het publiek (45)

Het aantal schriftelijke vragen is stabiel gebleven, maar het dient gezegd dat het niet om een volledig jaar gaat.

De opmerking in het vorige verslag blijft geldig: het publiek is steeds meer vertrouwd met het verzamelen van inlichtingen via het internet, en gebruikt bijgevolg de site van het Comité als directe bron van informatie, waardoor het zich minder vaak dan vroeger richt tot het secretariaat. Dit is duidelijk zo voor de adviezen die onverwijld op de website van het Comité worden geplaatst en waarvoor bijna niet meer wordt gevraagd om ze op te sturen.

Bijna 30% van de vragen heeft betrekking op algemene informatie betreffende het Comité; dan volgen de vragen in verband met informatie over experimenten en de commissies voor medische ethiek die 20% van de vragen vertegenwoordigen; vervolgens zijn er de vragen betreffende de medisch geassisteerde voortplanting (6 vragen op 45). Ten slotte kunnen we nog vragen vermelden in verband met de publicaties van het Comité (het tijdschrift "Bioethica Belgica" en het verslagboek van de tweejaarlijkse conferentie 2009), die iets minder dan 20% van de vragen vertegenwoordigen.

Sommige vragen vallen niet onder de bevoegdheid van het Comité. Het secretariaat geeft daaraan een nuttig gevolg, indien nodig met het akkoord van het Bureau. Meestal gaat het om een doorverwijzing naar de bevoegde dienst, zoals bijv. bij vragen in verband met leefmilieu, euthanasie, vrijwillige zwangerschapsafbreking, onderzoek op embryo's en, sinds jaren terugkerend, vragen met betrekking tot experimenten op de mens.

A.8. Parlementaire vragen

Wanneer het door de federale overheidsdienst Volksgezondheid wordt ondervraagd in verband met parlementaire vragen, bezorgt het Comité aan deze dienst alle gegevens waarover het beschikt om hem in staat te stellen met kennis van zaken een antwoord uit te werken, of, bij gebrek hieraan, bezorgt het de naam van een bevoegd tussenpersoon.

Voor onderhavige verslagperiode dient te worden vermeld:

- de vraag K435 van 25/06/2009 van Dhr. Volksvertegenwoordiger D. Ducarme betreffende het Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van de mens en de Biogeneeskunde, betreffende genetische proeven voor medische doeleinden.

A.9. Beantwoorden van vragenlijsten – bijdragen aan publicaties

Het Comité beantwoordt regelmatig vragenlijsten, die meestal uitgaan van internationale instellingen (bijv. W.H.O., Europese Unie), die voornamelijk tot doel hebben om samenvattende informatie op te stellen over welbepaalde bio-ethische onderwerpen of betreffende de aard en de werking van de nationale of lokale ethische comités.

Voor deze verslagperiode ging het om vier vragenlijsten.

Voor de betrokken periode kunnen we bovendien nog de bijdrage van het Comité aan de nieuwsbrief "Ethically Speaking" nr.13 van de EGE van de EU vermelden (met in dit nummer de kennisgeving van het plaatsen op de site van de adviezen 45 tot 49 van het Comité, en de samenvatting in het Engels van het advies nr. 46).

B. Documentatiecentrum – VDIC

www.vesalius.be

Vesalius Documentatie en Informatie Centrum)

Sinds eind 2005 is het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek een partner van het VDIC, een consortium dat op initiatief van de FOD Volksgezondheid werd opgericht. Andere partners zijn het WIV, het CODA, het Federaal Kenniscentrum voor de gezondheidszorg en het FAVV.

Sinds begin 2007 kan de catalogus van de bibliotheek van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek online geraadpleegd worden via:

- www.vesalius.be > monografieën > VDIC catalogus van de monografieën (afleiding naar opac²-omgeving van LIBISnet)
- <http://opac.libis.be>

De bibliotheek van het Comité draagt als acroniem 'VDIC-BIOETH'. De catalogus van het Comité kan ondermeer geraadpleegd worden op titel, auteur, ...

Op 27 januari 2010 gaf het secretariaat een zelf samengestelde trefwoordenlijst door aan LIBIS. Van zodra die is opgeladen, zal het secretariaat starten met het toekennen van trefwoorden aan de bibliografische records.

De bibliotheek is geabonneerd op ca. 40 gespecialiseerde tijdschriften en bezit iets meer dan 3.000 boeken.

Daarnaast worden ook persuittreksels verzameld en gerangschikt volgens thema.

De Standaard, De Morgen, Le Soir, La Libre Belgique, NRC Handelsblad, Le Monde, Knack en Le Vif express, de Artsenkrant en Le Journal du Médecin worden op regelmatige basis nagekeken. Het publiek kan de knipsels inkijken.

In het centrum kan het publiek ook de adviezen en de werkdocumenten van de beperkte commissies raadplegen.

Het centrum is elke werkdag open tijdens de kantooruren (9-12u, 13-16u): Zelfbestuursstraat 4, 1070 Brussel – 1^e verdieping. Er wordt aan de bezoekers gevraagd om op voorhand een afspraak te maken met het secretariaat (veerle.weltens@health.fgov.be – 02/525.09.08 of hedwig.billiet@health.fgov.be – 02/525.09.10).

Vragen over de gepubliceerde adviezen en de daarbij horende werkdocumenten worden bij voorkeur gericht aan monique.bosson@health.fgov.be, informatieverantwoordelijke, 02/525.09.07.

C. XVle Forum van de Nationale Comités voor Ethiek (“NEC-Forum”)

In het kader van het beurtelings voorzitterschap van de Europese Unie heeft elk organiserend land sinds 2002, onder de benaming “Forum van de Nationale Comités voor Ethiek” (“NEC-Forum”) en onder de auspiciën van zijn eigen nationaal comité voor (bio-) ethiek, werkvergaderingen georganiseerd waaraan per NEC twee deskundigen deelnamen.

² opac = on line public access catalogue.

Op deze driedaagse vergaderingen, die worden gecoördineerd en deels gefinancierd door de Europese Commissie, komen thema's aan bod die recent werden behandeld door de nationale comités. Traditioneel wordt een halve dag gereserveerd voor het bespreken van de laatste werkzaamheden van de European Group on Ethics (EGE), in aanwezigheid van de leden ervan. Enkele afgevaardigden van de Raad van Europa wonen eveneens deze vergaderingen bij.

Vanaf september 2009 is het Comité gestart met de voorbereiding van de XVIe editie van dit Forum. Na overleg met de kabinetten van mevr. L. Onkelinx, minister van Volksgezondheid en dhr. O. Chastel, staatssecretaris voor de voorbereiding van het EU-Voorzitterschap, evenals met mevr. L. Meulenbergs van de FOD Volksgezondheid, werd het XVIe NEC-Forum opgenomen in het globaal programma van het Belgisch EU-Voorzitterschap.

Via de nauwe banden die mevr. J.-A. Stiennon onderhoudt met de Koninklijk Academie voor Geneeskunde kon het Comité in het Paleis der Academiën de nodige ruimten reserveren voor dit evenement, dat zal plaatshebben van 27 oktober tot 29 oktober 2010 's middags.

Met de hh. L. Paula van de Europese Commissie en M. Salvi van de EGE werd van gedachten gewisseld betreffende de te behandelen thema's. In dit stadium ziet het ernaar uit dat het programma van het XVIe NEC-Forum in ruime mate zal draaien rond de commercialisering van menselijk lichaamsmateriaal.

* * *

Dit verslag werd op 10 mei 2010 goedgekeurd door de plenaire vergadering van het Comité.